

A fővárosi gyermekotthonok és kollégiumok könyvtárai

A gyermekotthoni és kollégiumi könyvtárak nem elsősorban elméleti meggon-
dolásokból születtek, hanem a szükséglet hozta létre őket: áldozatkész könyvtáros-
pedagógusok, intézeti igazgatók, nevelők alkotó-teremtő munkája révén.

A gyermekotthon és a kollégium sajátos helyet foglal el az oktatási-nevelési in-
tézsmények sorában. A gyermekotthonokban a veszélyeztetett környezetből oda-
került, vagy a szüleitől megtagadott gyermekek az anyagi és szellemi juttatások
mellett szeretetet, törődést kapnak a nevelőktől, s valóban *otthont pótol* számukra ez
az intézmény.

Az otthonok könyvtári munkája egyébként is magán viseli az anyagi, a szellemi
és az érzelmi törődés jegeit. A Fővárosi Tanács irányítása alá csaknem 100 gyer-
mekotthon és kollégium tartozik: óvodás, általános iskolás — speciális és túlkoros —,
ifjúsági otthonok, értelmi, érzékszervi és testi fogyatékosok otthonai, középiskolás- és
szakmunkás-kollégiumok. A legtöbb Budapesten van, de néhány vidéken található.

Mint ahogyan elvileg minden iskolában található iskolai könyvtár, mégha az
csupán egy-két szekrény is a folyosó valamelyik zugában, a gyermekotthonokban
szintén volt könyvtár, sőt könyvtáros is, de e könyvtárak rendkívül eltérő anyagi
és személyi feltételek között működtek. Az azonban, hogy a felszabadulás 30. évfor-
dulójára a Fővárosi Tanács Művelődésügyi főosztályának nevelőotthoni és kollégiumi
osztálya *Korszerű intézmény — korszerű könyvtár* címmel pályázatot indíthatott,
olyan fejlődést bizonyít, amely a könyvtárak működésében az utóbbi három év alatt
ment végbe, és amely megérdemli, hogy legfőbb állomásait végigkísérjük.

A könyvtári munkaközösségek

Mivel a fővárosban az iskolai könyvtárak felügyeletét és segítségét a szakmai
munkaközösségek vezetői látják el, három évvel ezelőtt a nevelőotthoni osztály se-
gítségével megalakult a nevelőotthoni könyvtárosok munkaközössége is, mégpedig
három munkaközösség-vezetővel. Az intézmények számának növekedésével a mun-
kaközösségek száma háromra szaporodott. A munkaközösségek vezetői mindenképp
meglátogatták a könyvtárakat, megismerkedtek helyzetükkel. Tapasztalataik zöme
lehangoló volt: elhasznált vagy egyáltalában nem használt, hiányos könyvvállomá-
nyok, szaktudás, időkezdvezmény, tiszteletdíj nélkül dolgozó könyvtárosok. Termé-
szetesen akadt kivétel is, de az volt a kevesebb. Ezt követően a nevelőotthoni osztály
szervezésében megtartott értekezleten a könyvtárosok előadás és konzultáció kereté-
ben tájékoztatást kaptak a gyermekotthoni könyvtárak sajátos feladatairól s az alap-
vető szakmai tennivalókról. A munkaközösségi csoportok vezetője ismertetett egy
három évre szóló tervet, amelynek alapján a nevelőotthoni könyvtáraknak el kellene
érniük legalább az általános iskolai könyvtárak színvonalát. (Ugyanis az általános
iskolákban akkor már megindult a fejlődés.)

A munkaközösség-vezetők könyvtárlátogatásainak tartalmát ettől kezdve már az
említett hároméves tervben megfogalmazott teendők szabták meg. Köztudomású
azonban, hogy az intézeti könyvtárak igazi fejlődése csak az intézetek vezetőinek se-
gítségével, irányításával indulhat meg. Ezért 1973 őszén a nevelőotthoni osztály az
egyik *igazgatói értekezlet fő témájául* a könyvtárügyet választotta. Ennek eredmé-
nyeként az értekezleten elvi állásfoglalás született: a következő évben rendbe kell
tenni a nevelőotthoni könyvtárakat, megfelelő állományt kell kialakítani, és helyi-
ségről, valamint kellő kölcsönzési időről is gondoskodni kell. A *művelődésügyi főosz-
tály* a három év időszakában évente 120 000—200 000 Ft-ot adott rendkívüli hitelként
a fejlesztésre, s a nevelőotthoni osztály 30 intézménye számára megvásárolta mind-
azokat a könyveket, melyeket a „Pannónia 73” c. könyvjegyzék az iskolai könyvtá-
rak számára alapállományként javasolt. A *könyvtárak rendbehozása* óriási munkát
rőtt a társadalmi munkában dolgozó könyvtárosokra, bár a nevelőotthoni osztály
mindent megtett a munka megbecsülésének anyagi kifejezésére is.

Az 1973—74-es tanév végére a gyermekotthoni könyvtárosok 22,4 százaléka ré-
szesült könyvtári munkájáért külön díjazásban. (Az általános iskoláknál akkor ez
az arány 73,9 százalék volt.) *De 1974 szeptemberétől kezdve már nem volt a főváros-
ban olyan gyermekotthoni könyvtáros, aki munkájáért ne kapott volna tiszteletdíjat
vagy órakedvezményt.* A könyvtárban végzett munka a legtöbb intézetben beleszá-
mított a kötelező munkarendbe, sőt 4—5 intézetben főhivatású könyvtáros alkalmazá-
sára is sor kerülhetett.

Az elemi szakmai ismeretek elsajátítása érdekében 1974-ben megszerveztük a gyermekotthoni könyvtárosok alapfokú tanfolyamát, amelynek végén 34 pedagógus szerzett alapfokú könyvtárosi képesítést.

Korszerű intézmény — korszerű könyvtár

A *művelődésügyi főosztály* nevelőotthoni és kollégiumi osztálya 1974 márciusában a felszabadulás 30. évfordulójának tiszteletére *Korszerű intézmény — korszerű könyvtár* címmel pályázatot hirdetett.

A pályázat célja az volt, hogy jól rendezett, szakszerűen kezelt könyvtárral rendelkezzenek az otthonok, s hogy a könyv, a könyvtár hatékony segítő eszközévé váljék a tanulásnak, az önművelésnek, a szabad idő értelmes eltöltésének, a személyiség formálásának. A cím elnyeréséért minden intézmény pályázhatott, amely a feltételek teljesítését vállalta.

A *pályázat feltétele* volt egyebek között, hogy az állományból minden egyes tanulóra és pedagógusra *legalább 15 kötet* jusson, és a könyvtár összetétele feleljen meg az intézet profiljának, gyűjtőkörének; a könyvek szakrendben, lehetőleg szabadpolcon legyenek elhelyezve (ez azonban nem zárja ki a nevelői, szaktantermi, szakköri vagy csoportokhoz kiadott letéteket); legyen továbbá megfelelő összetételű *kézikönyvtár* (lexikonok, gyermekenciklopédiák, szótárak), s szükséges legalább egyféle katalógus elkészítése is. További feltételek:

A *könyvtárhelyiséget* mérete, célszerű és esztétikus berendezése tegye alkalmassá helybenolvasásra; a könyvtáros rendelkezék alapfokú könyvtárosi képesítéssel, s beosztása tegye lehetővé a könyvtár zavartalan, eredményes és rendszeres működését. Feltétel volt az is, hogy minden tanuló havonta legalább egy kötet könyvet kölcsönözzön (ebbe sem a helyben olvasott, sem a letétbe adott mű nem értendő bele), ugyanígy a pontos adminisztráció (a leltárkönyv vezetése, törlések stb.), végül pedig a megfelelő könyvtári propaganda.

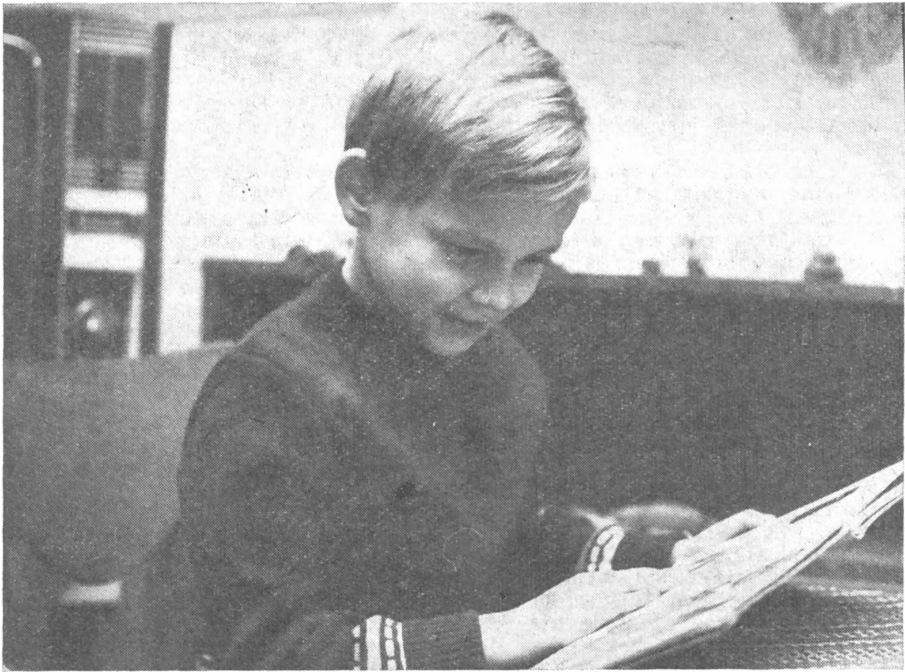
A feltételeknek megfelelő intézmény emléklapketten kapott, továbbá 3—5000 Ft-ot könyvtárfejlesztésre, 4—8000 Ft-ot pedig berendezésre és felszerelésre. Az intézmény vezetője és könyvtárosa — az elért eredményektől függően — pénzjutalomban részesült. Az értékelést az 1974—75-ös iskolaév végén egy erre a célra létrehozott bizottság végezte el a következő eredménnyel:

A benevezett 24 intézmény közül *16 nyerte el* a „kiváló” címet, de a többi pályázó is ért el olyan rendszeremlényeket, amelyekért megérdemelte, hogy az ünnepélyes eredményhirdetésekor szintén kapjon rendkívüli anyagi támogatást könyvtárának további fejlesztésére.

A díjkiosztó ünnepség színhelye az egyik legszebb könyvtár, a *Münnich Ferenc Nevelőotthon könyvtára* volt. Az emléklapketten kívül szétosztásra került a könyvállományok fejlesztésére 88 000 Ft, berendezésre 121 000 Ft, a könyvtárosok jutalmazására 45 000 Ft, az igazgatók jutalmazására 40 500 Ft. Az értékelést végző bizottság részletesen ismertette a tapasztalatokat, hogy a differenciált díjazás indokolása mellett a tapasztalatok is közkinccsé váljanak.

A „mintakönyvtárak”

A díjnyertesek közt nincs két egyforma könyvtár, már az intézetek különböző profilja sem teszi ezt lehetővé. A kollégiumok közül a *Vencel utcai középiskolás fiú-kollégium* könyvtára a 150 vidéki tanuló számára valóban az intézet művelődési központjává vált. 3475 kötetével, 90 m² alapterületű olvasójával egész nap, még vásárnap is nyitva van. A könyvtáros tanár diák-segítői közül a vezető külön kulccsal rendelkezik a könyvtárhoz. A tanulószobákban főleg lexikonokból összeállított kézikönyvtár található. A cinkotai *Szereb Antal középiskolai leánykollégium* könyvtára 140 tanulója számára évi 23 000 Ft-ért vásárolt könyvet. Külső megjelenésében ez a legszebb; vonzó, világos olvasóterme mellett egy kisebb szobában van a kézikönyvtár, amely nagy csendje miatt kedvelt tartózkodási hely a pályázatot, dolgozatot írók, érettségire készülők számára. Ebben az intézetben különösen jól érvényesül a több példányos beszerzés, például a Kislexikonból vagy az Idegen szavak szótárából 10—10 példányuk van. A könyvtár a hét 5 napján tart nyitva; négyféle katalógusát a tanulók és a tanárok szívesen használják. A *Ménesi úti szakmunkás-kollégium* szemnek tetszetős könyvtárhelyiségében szintén szakrendben, katalogizálva van az állomány. E könyvtár szerződést kötött a közeli Szabó Ervin kerületi könyvtárral, és sok szakmai segítséget kap tőle. Az olvasószoba 20 olvasó befogadására alkalmas. A könyvtári munkában 27 tanuló segít, mégpedig beosztás szerint, ők a legtájékozottabb, legjobb olvasók.

A Münnich Ferenc Nevelőotthon könyvtárának egyik kis olvasója

A *Bokréta utcai szakmunkás-kollégium* könyvtárának példás szakrendje, gondozott állománya a könyvtáros és a szorgalmas tanuló-segítők munkáját dicséri. Itt egy tanulóra 15 könyv jut. Valamennyit fólia védi. Különösen a lexikonállomány gazdag, de jól válogatott a szakmai irodalom is.

A *hűvösvölgyi* és a *bicskei* gyermekotthon könyvtára kitűnő példát szolgáltat a könyvtár és az oktató-nevelő munka igényeinek összehangolására. *Bicskén* a könyvtárat a kastély volt kápolnájában rendezték be. E könyvtár nemcsak nagyon szép, de állománya és munkája is mintaszerű. Egy tanulóra 17 kötet jut. az ismeretterjesztő művek aránya eléri a 70%-ot. Ez érthető, hisz az otthonban iskola is van. De a tanulók rendszeres látogatói a községben működő járási könyvtárnak is, és legjobb vásárlói — zsebpénzükhöz mérten — a községi könyvesboltoknak. Igen jók itt a szakintertermi letéti állományok. A *hűvösvölgyi* gyermekotthonban szintén magas az ismeretterjesztő művek aránya: 60%-os. Egy tanulóra 19 kötet jut. Az osztályokban mindent van főleg lexikonokból és olyan könyvekből összeállított kézikönyvtár, mint a *Gőgös Gúnár Gedeon, Ablak-Zsiráf*. Az *Ablak-Zsiráf*-ból például 60 példányuk van, s minden tanuló rendelkezik helyesírási szabálygyűjteménnyel is.

A pályázat elbírálásában fontos szempont volt az *állomány minősége*. Az *oroszlányi gyermekotthonban* nemcsak szép, hanem értékes állománnyal berendezett, szakszerű könyvtár fogadja a látogatót. Ponyva még csaláteknek sem kerül a könyvtárba. Itt egy tanulóra 26 kötet jut.

Vannak olyan otthonok, ahol a könyvtár egészen sajátos szerepet tölt be az intézet életében, mert az otthon feladatai, gyermekközössége sem mindennapi. Két otthonról szólnék itt, mindkettőbe a nehezen nevelhető fiatalok kerülnek.

A *Bányai Júlia ifjúsági leányotthon* félzárt jellegű. A rácsos ajtóval lezárt folyosó végén a 3500 kötetes könyvtár külön világ az intézetben belül. A könyvek zöme szépirodalom; ezt az intézet jellege is indokolja. Az kell, ami vonzza, de neveli is a növendékeket. Az asztalokon sok és sokféle folyóirat található. Nem mondhatjuk el, hogy valamennyi növendék használja e könyvtárat, de még itt is sikerült kialakítani egy segítő-hálózatot, sőt a tanulók „kívánságfüzetet” vezetnek a beszerzés segítésére. Egy tanulóra 18 kötet könyv jut. E könyvtár esetében el kell fogadnunk azt az elvet, hogy ha valaki használhatja a könyvtárat, s különösen, ha segíthet is a könyvtárosnak munkájában, már jutalomnak számít. Hasonló jellegű a *Róbert Károly körúti fiúotthon*. Könyvtára 1974-ben alakult; most 5200 kötete van, s a nagyon

szép berendezés, a jól válogatott állomány, az ott folyó sokrétű könyvtárpedagógiai munka országosan is mintaszerű. A könyvtáros tevékenysége időben, mennyiségben, lelkesedésben nem is mérhető. Munkájában nemcsak a tanulók, de a közeli Szabó Ervin kerületi könyvtár és az ELTE KISZ-szervezete is segíti. Az állománygyarapítás gondja az egész tantestületé. E könyvtár 1974-ben 15 000 Ft-ért vásárolt könyvet. A tanulók érdeklődési köre főleg az útikönyvek, a biológia, a lexikonok és a szex irodalmára terjed ki.

Ugyancsak sajátos a *Vakok általános iskolájának és gyermekotthonának* nagy szakértelemmel kialakított könyvtára. Külön értéke az intézet jellegének megfelelő, Braille-írással készült könyvvállomány. Gazdag a pedagógiai, pszichológiai anyaga is.

Pilisszántón együtt van a kisegítő iskola és a gyermekotthon. Igazán kialakult könyvtárunk még nincs (nem is nyerték el a „kiváló” címet), de példás nevelőmunkát folytatnak a könyvek segítségével is. Nem könnyű foglalkozni az itteni gyermekekkel, akik gyógypedagógiai oktatást-nevelést igényelnek. Fél esztendő alatt 302 könyvet kölcsönöztek a könyvtárból, pedig ottlétünkkor még csak 30 tanulót tudott folyékonyan olvasni. Lelkesen, szinte egymással versengve (minden gátlás nélkül) számoltak be például történelmi olvasmányaikról. Ebben az otthonban is különös gondot fordítanak a megfelelő pedagógiai szakirodalom beszerzésére.

Az *alsóbélatelepi alsótagozatos gyermekotthonban* egy sehol másutt nem tapasztalt példát láttunk: a 80 m² nagyságú, gazdag állományú könyvtár soha nincs zárva, bárki bármikor bemehet, és még egyetlen könyv sem veszett el. A könyvtár *az intézet legszebb helyisége*; a vasvázás polcokat saját maguk készítették. A több példányos beszerzés valamennyi tantárgy irodalmában érvényesül. Érdekes, hogy a Bölcs Bagoly sorozat a legolvasottabb, egyik-másik kötetét szinte ronggyá olvasták már. Körülbelül 62 tanulót tudott folyékonyan olvasni látogatásunkkor, valamivel több, mint a tanulók fele. A korrekciós osztály kedvence a Gógós Gúnár Gedeon és az Ablak-Zsiráf. Ezekből például 40—40 példány van. Az osztályteremben és a hálószobákban ugyancsak találunk könyveket, az utóbbiakban inkább meséskönyvet. A katalógus témák szerint tárja fel az állományt.

A könyvtárban rendszeresen tartanak órákat környezetismeretből, nyelvtanból, olvasásból. Jó a folyóiratállományuk is: a pedagógusoknak járó szakmai s egyéb folyóiratokon kívül megtalálható a Kisdobos, a Pajtás, a Kincskereső, a Dörmögő Dörmötör is. A könyvtáros tanár havonta beszámol a tantestületnek az olvasási színvonalról. Érthető módon a legjobb a negyedik osztályé, amelynek tanulói már a Tamás bátya kunyhójá-t és a Légy jó mindhalálig-ot is olvassák.

Ugyancsak alsótagozatos otthon a *balatonboglári*; ez éppen most, a pályázat idején építette ki és rendezte be nagy gonddal, jó esztétikai érzéssel könyvtárát. Az óvodás és az alsótagozatos gyermekek igényeihez alkalmazkodik nemcsak az állomány összetétele, hanem a gyerekek testméretének megfelelő könyvtári bútorzat is. Húsz Ablak-Zsiráf kötet sorakozik a polcon, s a sok meséskönyvön kívül megvannak a Bölcs Bagoly, a Gyermekenciklopédia beszerezhető kötetei is.

Bakonyoszlapon a kisegítő iskola és a gyermekotthon szintén együtt van. Mivel az épületben nem volt hely, faházból alakítottak ki egy szép könyvtárát. Ők ugyan nem kaptak díjat, mivel az állomány összetétele nem felel meg teljesen az intézet profiljának, de áldozatos, lelkes, ügybuzgó munkájuk minden segítséget megérdemel, és bizonyára sok gyermeket nevelnek majd olvasóvá.

Országosan is mintaszerű a *Münnich Ferenc gyermekotthon* könyvtára. A bentlakó növedékek kora óvodástól a 18 évesig terjed, de a többség általános iskolás. A könyvtár alapterülete 120 m². A főfoglalkozású könyvtáros szívvel is, szakértelemmel is győzi az itt folyó, igen sokágú és tartalmas munkát. Az állomány jelenleg 6000 kötet, s ennek 65%-a ismeretterjesztő mű.

„Új műfaj”

A bemutatott példák után nem kétséges: a bentlakásos intézmények könyvtárai új műfajt képviselnek a könyvtárak világában. Egyesítik magukban az otthon, az iskola, a napközi, sőt nem egyszer a közművelődési könyvtár jellemzőit is; természetesen nem egyszerű mennyiségi összesítésben, hanem a legfontosabb, az intézetben szükséges sajátosságok értelmes ötvözetében.

Az intézetek maguk munkálták ki az igényeknek megfelelő formát; tehát a gyakorlat megelőzte az elméletet a könyvtáros, az igazgató, a pedagógusok és a munkaközösség-vezetők alkotó munkájának eredményeként. S amit kialakítottak, teljesen összhangban van az országos intézkedésekkel, az oktatáspolitikai és a közművelődési párhatározatokkal, tehát a társadalmi igényekkel.

dr. Ballér Endréné